

УДК 371.13:78

В. Г. Мельниченко

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0003-3059-3970

Н. Г. Кьон

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0002-8229-502X
DOI 10.24139/978-617-7487-53-0/2019-01-02/269-276

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НАВИЧОК АРАНЖУВАННЯ ПІСЕННИХ МЕЛОДІЙ

У статті розкрито типову для сучасного вчителя музики творчу форму діяльності – упорядкування пісенних мелодій та наведено рекомендації щодо формування навичок аранжування пісенних мелодій. Стаття ґрунтується на досвіді авторів викладання факультативного курсу «Аранжування та імпровізація», який було впроваджено в освітній процес факультету музичної та хореографічної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Розвиток цього курсу був обумовлений тим, що оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва навичок аранжувати твори шкільного пісенного репертуару стало одним із нагальних завдань музичної педагогіки. Зрештою, фахівець, який працює в сучасній освітянській системі, повинен навчати учнів музиці на основі врахування їхніх музичних інтересів та уподобань, тому він / вона повинен мати можливість зацікавити студентів музичним мистецтвом з урахуванням особливостей сучасної ситуації, зокрема – музичне мовлення, яке наповнене музично-розважальними творами, доступність музичної інформації для школярів завдяки поширенню Інтернету, наявності різноманітних інформаційно-пізнавальних можливостей, поширенню гаджетів та їх незалежності у визначенні власних музичних уподобань.

Ключові слова: майбутні вчителі музичного мистецтва, навички аранжування пісенних мелодій.

Постановка проблеми. Проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності на засадах усебічного розвитку їхніх творчих потенцій, набуття навичок самостійної та творчої роботи з музичним матеріалом, його аранжування, зумовлена викликами часу, потребою відповідати особливостям шкільної дійсності в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства, мінливості мистецького світу та музично-освітньої галузі, врахування музичних потреб та інтересів школярів нової генерації.

Аналіз актуальних досліджень. Питання творчого розвитку особистості завжди були предметом уваги – від стародавніх мислителів до

сучасних учених, які досліджували питання психології розвитку творчих здібностей (Г. Айзенк, Д. Богоявленська, А. Брушлінський, Л. Виготський, В. Петрушин, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн та ін.); особливості прояву творчої активності особистості в галузі музичної освіти досліджували Л. Бочкарьов, Цзян Лібін, Б. Теплов, В. Ражніков та ін.; шляхи й методи стимуляції музично-творчих проявів майбутніх фахівців-музикантів розглядали такі науковці, як Е. Абдуллін, Б. Брилін, А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, В. Петрушин, О. Рудницька та ін.

Широко висвітлюються в сучасній літературі також проблеми застосування сучасних інформаційно-комунікативних, комп'ютерних технологій з метою формування музично-творчих навичок (В. Беличенко, І. Горбунова (Беличенко, Горбунова, 2012), Б. Зуєв (Зуев, 1999), М. Заливадний (Горбунова, Заливадний, 2014)); питання методики формування навичок самостійно-творчого характеру на заняттях музично-теоретичного циклу (Н. Кьон (Кьон, 2007), М. Новосадова (Новосадова, 2013), Г. Побережна, Т. Щириця (Побережна, Щириця, 2005)). Натомість проблема оволодіння студентами навичок аранжування на цей час належного висвітлення в науково-методичній літературі ще не знайшла.

Мета статті – аналіз типової для діяльності сучасного вчителя музики творчої форми діяльності – аранжування пісенної мелодії та виклад головних методичних рекомендацій щодо формування зазначених навичок.

Для досягнення означеної мети використано такі **методи дослідження**: аналіз і узагальнення для висвітлення досвіду формування в майбутніх учителів музичного мистецтва навичок аранжування пісенних мелодій; прогнозування для розроблення методичних рекомендацій щодо формування зазначених навичок.

Виклад основного матеріалу. В основу даної статті покладено багаторічний досвід авторів із викладання вибіркового курсу «Аранжування та імпровізація», що впроваджується в освітній процес факультету музичної та хореографічної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Розробка даного курсу свого часу була зумовлена тим, що оволодіння майбутніми учителями музичного мистецтва здатністю до аранжування творів шкільного пісенного репертуару стало одним із нагальних завдань музичної педагогіки. Адже фахівець, працюючи в сучасній освітній системі, має навчити музики школярів на засадах урахування їхніх музичних інтересів і преференцій, тому має бути здатним зацікавлювати учнів музичним мистецтвом, ураховуючи особливості сьогоденної ситуації, зокрема – заповнений музично-розважальними творами музичний ефір, а також доступність для школярів музичної інформації завдяки поширенню Інтернету, доступності різноманітних інформаційно-пізнавальних можливостей, поширенню гаджетів та їх самостійність у визначенні власних музичних преференцій.

Отже, сучасний учитель музики має володіти не тільки сукупністю знань і навичок у галузі класичної «серйозної» музики, але й добре

орієнтуватися в особливостях сучасного розважального мистецтва, специфічних жанрах молодіжної субкультури, бути здатним для творчого спілкування зі школярами на матеріалі, який є цікавим для них. Досягнення взаємопорозуміння, у свою чергу, має сприяти знаходженню з ними спільної мови та здійсненню завдяки цьому педагогічного впливу на музичні переваги учнів, на їхню здатність вибірково ставитися до різноманіття творів у жанрах естрадної пісні, року, джазу, репу, різновидів молодіжної субкультури, а на цій основі – і вдосконалення музичного смаку й культури музичного сприйняття на кращих взірцях розважального музичного мистецтва, а через це – і більш активного прилучення до національної культурної спадщини та творів світової музичної скарбниці.

Ці обставини враховуються сучасною системою освіти України та реалізуються завдяки наданні вчителям можливості створення власних інваріантних програм, авторських методик, самостійного добору музичного матеріалу. Це дозволяє їм урахувувати музичні попити й преференції школярів, наближати зміст уроків до їхніх інтересів, використовувати злободенний пісенний матеріал та твори, на яких має формуватися їхнє музичне сприйняття. В результаті сьогодні досить типовою стала ситуація, коли пісні, які розучуються на уроках музичного мистецтва, або беруться в репертуар самодіяльних шкільних ансамблів, відсутні в нотному запису або викладені в Інтернеті у вигляді мелодії з «цифровою», отже потребують відповідного аранжування, створення фактури акомпанементу, оформлення у вигляді композиції.

Крім того, перед музичною педагогікою постає завдання формування в майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі музично-теоретичної освіти перебудови змісту предмету гармонії в напрямі формування практичних навичок музикування та доповнення знань у галузі класичної гармонії формуванням у студентів уявлень щодо гармонічної мови, притаманній рок-музиці, джазу тощо. Не менш важливо, що осучаснення й урізноманітнення музичного, зокрема – пісенного матеріалу потребує від майбутніх учителів музичного мистецтва вміння, по-перше, «знімати», тобто записувати на кшталт музичного диктанту мелодію й хоча б ескізно – гармонічний супровід до неї, по-друге – створювати її власне аранжування.

Розвиток цифрової техніки та програмного забезпечення для неї дозволяє сьогодні таку роботу виконувати більш комфортно. Наприклад, шляхом уповільнення темпу музичного твору можна більш якісно зафіксувати особливості ритму мелодії; за допомогою еквалізації відсікти зайві частоти фонограми для детального прослуховування потрібного інструменту чи гармонічного комплексу; використання звукової компресії дозволяє виявити «приховані» деталі та ін.

Зауважимо, що, хоча подібні прийоми значно спрощують роботу над аналізом мелодії, гармонії та їх записом, проте користуватися ними рекомендується тільки в самих складних випадках, віддаючи перевагу традиційним прослуховуванню та фіксації музичної тканини твору; саме

останній спосіб дозволяє не тільки якісно виконати таке завдання, але й активно розвивати музичний слух, музичну пам'ять, гармонічне «чуття», розуміння тембрової драматургії – якості, необхідні музиканту.

Наступне завдання – це створення повноцінного й адекватного за стилем інструментального супроводу до пісні, при чому міра його складності має відповідати виконавським можливостям самого аранжувальника, враховуючи те, що він має розучувати дану пісню з учнями одноразово з виконанням акомпанементу.

Розглянемо, яким чином ці навички формуються у студентів. Насамперед, приступаючи до оволодіння навичками аранжування, студенти мають усвідомлювати, що йдеться про музичні твори – мініатюри масової музичної культури, в руслі якої здійснення обробки, аранжування є природним і доцільним: адже твори «легкого жанру» передбачають гнучкість, варіативність мелодичного мовлення та акомпанементу.

Крім того, маємо враховувати, що способи аранжування залежать від специфіки жанру. Так, для творів джазової культури традиційною та поширеною є практика імпровізації на певну мелодію різними музикантами, різноманітними ансамблевими складами, тому в джазовій імпровізації мелодія може змінюватися кардинально, а основою її ідентичності залишається, як правило, постійне дотримання гармонічної основи твору. В аранжуванні мелодії пісенно-естрадного твору, навпаки, потрібно зберігати її інтонаційно-ритмічний каркас, своєрідність мелодичної структури, щоб забезпечити її легке впізнання, однак гармонічний супровід може підлягати певному варіюванню, переважно – збагаченню шляхом урізноманітнення видів акордів однієї групи (додавання альтерацій, ускладнення їх різновидів, наприклад застосування септакордів, нонакордів, акордів із додатковими тонами замість простих тризвуків тощо).

Отже, важливо орієнтуватися на те, що в аранжуванні творів різних жанрів існують відповідні норми та традиції, а також те, що на шляху оволодіння навичками створення супроводу до мелодій різних жанрів майбутній фахівець має оволодіти цілим комплексом навичок творчого музикування. У їх числі, зокрема, навички ритмової імпровізації, вміння «бачити» звуки акорду на всій клавіатурі та в їх різній послідовності, здатність застосовувати зручну аплікатуру у виконанні акордів і арпеджіо, надавати мелодико-ритмового варіювання виконуваним гармонічним послідовностям тощо.

Таким чином, в цілому йдеться про оволодіння навичками ритмової та мелодичної імпровізації на певну гармонічну послідовність як передумови оволодіння навичками інструментального аранжування, здатності створювати акомпанемент до мелодії в різних фактурних викладах імпровізувати її варіанти.

З метою формування навичок імпровізаційного викладу фактури доцільно застосовувати підготовчі вправи, що ускладнюються за такою послідовністю:

- гра акордових блоків у хоральному викладі;
- виконання того ж акордового блоку в фактурі: бас – акорд;
- додавання в попередній вправі ритмової фігурації (варіювання);
- ускладнення фактури «бас – акорд» з переміщенням останнього та його ритмовою фігурацією;
- виклад акордових звуків у арпеджованому вигляді – в елементарному, прямому русі та у варіюваному, хвилеподібному русі в широкому діапазоні;
- додавання прохідних і допоміжних звуків у басовому голосі та в арпеджію.

Засвоєння підготовчих вправ такого типу надає можливість використовувати їх у створенні акомпанементу до пісенних мелодій, гармонічний супровід яких будується на аналогічних гармонічних послідовностях, орієнтуючись на визначенні на засадах слухового аналізу гармонічні послідовності або користуючись (за наявності) так званою «цифровкою», тобто фіксацією гармонічної основи супроводу за допомогою спеціальних позначень.

Варто звернути увагу на те, що при цьому майбутній учитель обов'язково зіткнеться з проблемою недовершеності системи абетково-цифрового запису акордів. Це пов'язано з тим, що лише найпростіші елементи цієї системи набули остаточного вигляду (мажорні та мінорні тризвуки, малий мажорний, малий мінорний, зменшений септакорди тощо). Але застосування цих акордів вистачає тільки для виконання самої простої пісенної мелодії. Натомість, кращі твори масової культури ХХ сторіччя, наприклад, пісні Ісаака та Максима Дунаєвських, Олександра Єрмолова, Ігоря Чернавського, Кіма Брейтбуртга та інших авторів, будуються на більш складних мелодіях і гармонічних зворотах; їх художні достоїнства невід'ємно пов'язані з багатством гармонічного мовлення та різноманітням і виразністю фактури акомпанементу, тому потребують їх осмислення та якомога більш адекватного відтворення.

Ускладнення гармонічного мовлення становить певну проблему щодо його фіксації, тому що запис акордів із відносно складною структурою ще не набув свого канонічного, остаточного вигляду: в широкій практиці застосовуються різні варіанти позначення одно й того ж акорду – залежно від автора твору, призначення акомпанементу для певного інструменту, часу та місця його створення.

На подолання цих складнощів спрямовується узагальнений виклад можливих транскрипцій запису складних акордів, метою якого є, по-перше, створення певного переліку найбільш часто вживаних співзвуч; по-друге – надання можливості студенту тримати уяву про їх націленість на певний склад музичного мислення, стиль, жанр мініатюри.

Набуття студентом цих знань і, головне, вміння розпізнавати позначення акордів та вміти грати їх у різноманітній фактурі, дозволить йому самостійно виконувати супровід до більшості творів, які є цікавими для школярів і можуть застосовуватись у музично-освітній практиці.

Слід позначити, що абетково-цифровий запис акомпанементу (так звана шифровка) прив'язаний до стилю твору. У мініатюрах масової музики, у поп-культурі звичайно використовуються акорди, що базуються на самих поширених різновидах тризвуків і септакордів (мажор, мінор, мала септима). У джазовій культурі та стилях навколо неї зустрічаються дуже складні співзвуччя. Тому студент повинен володіти алгоритмом, який дозволить йому однаково вірно прочитати як просту цифровку естрадної пісні, так і складні джазові комплекси. Для цього він повинен правильно слід оцінити звук (маючи на увагу тенденцію заміни запису звуку *H* на звук *B* у записі цифровок і водночас використання звуку *H* у старих нотних виданнях), від якого будується комплекс, потім тризвук і вже в останню чергу – за його наявності – інтервал.

Ще одна проблема, з якою зіткнеться студент, стосується виконання побудованого акорду. Наприклад, акорд *Am* можна розташувати та виконати великою кількістю способів. А співзвуччя *C13* потребує не тільки знання інтервалів, якими воно заповнюється, але й уміння розташувати звуки акорду для надання йому грамотних акустичних властивостей. За деякими виключеннями (наприклад, клас акордів *N7#9*) не існує правил, за якими слід розташовувати звуки у складних акордах. На допомогу тут приходять лише власний слуховий досвід студента й кількість часу, проведеного в пошуках найкращої акустичної якості акорду, винайденої шляхом спроб і помилок у процесі їх порівняння інструментом.

Визначимо кілька інших форм творчого опрацювання пісенного репертуару, які студенти опановують на заняттях з аранжування, а саме:

- гра з листа заданих цифровок у вигляді послідовності простих акордів;
- гра з листа заданих цифровок із використанням фактурного збагачення послідовності;
- складення невеликої за обсягом п'єси з різноманітним акордів, витриманих на одному басі;
- складення невеликої за обсягом п'єси з різноманітним акордів, витриманої на одній ноті в мелодичному положенні співзвуч (умовно в сопрано);
- ускладнення заданої викладачем послідовності шляхом включення додаткових інтервалів;
- ускладнення заданої викладачем послідовності в програмах автоаранжування шляхом включення додаткових інтервалів із метою надання їй певних стилістичних ознак;
- запис нотами пропонованого викладачем фрагменту музичного твору;
- відтворення фрагменту обраного твору в повній оркестровці за допомогою секвенцора.

Останнє завдання потребує від студента навичок роботи з апаратними та програмними контролерами *MIDI*, а також уміння працювати з програмними синтезаторами.

Формування навичок імпровізації невеликої п'єси – наприклад – у межах одного – двох періодів, із використанням різних способів викладу або розвитку тематичного матеріалу, зокрема – мотивного, секвентного, контрастного зіставлення тощо.

Висновки. Оволодіння представленим вище комплексом навичок обробки музичних прикладів складає підґрунтя здатності майбутнього фахівця оперувати популярним у шкільної молоді репертуаром, завойовувати в неї визнання, повагу й авторитет і досягати взаємопорозуміння, що складає передумови для здійснення педагогічного впливу на їхні музичні інтереси та здатність адекватно сприймати цінність музичного мистецтва в усьому розмаїтті й багатстві його художніх напрямів, жанрів і різновидів.

Натомість здійснення цього процесу потребує спеціального дослідження й відповідного методичного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

- Беличенко, В. В., Горбунова, И. Б. (2012). *Феномен музыкально-компьютерных технологий в обучении информатике музыканта* (в условиях перехода на новые образовательные стандарты). СПб.
- Горбунова, И. Б., Заливадный, М. С. (2014). Компьютерная музыка как одно из проявлений современного этапа экспериментальной эстетики и теоретического музыкознания. *Научное мнение*, 12 (1), 113–120.
- Зуев, Б. (1999). Секреты аранжировки МИДИ – композиций. *Мир ПК*, 7, 128.
- Кьон, Н. Г. (2007). Інноваційні підходи до підготовки студентів на заняттях сольфеджіо. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 Теорія і методика мистецької освіти*, 5 (10), 38–43.
- Новосадова, С. А. (2013). Музыкально-теоретическая подготовка в формировании творческой самостоятельности будущего учителя музыки. *Научные записки [Нежинского государственного университета им. Николая Гоголя. Сер.: Психолого-педагогические науки]*, 1, 199–202.
- Побережна, Г., Щириця, Т. (2005). Проблеми інтегрованого викладання музично-теоретичних дисциплін у педвузах. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*, 21, 16–18.
- Чернышов, А. В. *Рафинированная музыка или прогресс?* URL: http://vk.com/metodcenter?w=wall-89428783_7.

РЕЗЮМЕ

Мельниченко В. Г., Кен Н. Г. Формирование у будущих учителей музыкального искусства навыков аранжировки песенных мелодий.

В статье раскрывается типичная для современного учителя музыки творческая форма деятельности - аранжировка песенных мелодий и приводятся рекомендации по формированию навыков аранжировки песенных мелодий. Статья основана на опыте авторов в преподавании факультативного курса «Аранжировка и импровизация», который был

внедрен в учебный процесс факультета музыкального и хореографического образования Южноукраинского национального педагогического университета им. К. Д. Ушинского. Развитие этого курса было связано с тем, что овладение будущими педагогами музыкального искусства навыками аранжировки произведений школьного песенного репертуара стало одной из актуальных задач музыкальной педагогики. Ведь специалист, работающий в современной образовательной системе, должен обучать студентов музыке на основе учета их музыкальных интересов и предпочтений, поэтому он должен уметь заинтересовать студентов музыкальным искусством с учетом особенностей существующей ситуации, в частности – музыкальная трансляция, которая наполнена музыкальными и развлекательными произведениями, доступность музыкальной информации для школьников благодаря распространению Интернета, доступность различной информации и познавательных возможностей, распространение гаджетов и их независимость в определении их собственных музыкальных предпочтений.

Ключевые слова: *будущие учителя музыкального искусства, навыки аранжировки песенных мелодий.*

SUMMARY

Melnychenko V. H., Kion N. H. Formation of future musical art teachers' skills of arranging song melodies.

The article reveals typical for a modern music teacher creative form of activity – arranging song melodies and provides guidelines for the formation of arranging song melodies skills. The article is based on the authors' experience in teaching the optional course “Arranging and Improvisation”, which was introduced into the educational process of the Department of Music and Choreographic Education of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Development of this course was due to the fact that mastering by future musical art teachers the skills to arrange the works of the school song repertoire had become one of the urgent tasks of music pedagogy. After all, a specialist, working in the modern educational system, must teach students music on the basis of taking into account their musical interests and preferences, so he/she should be able to interest students in musical art, taking into account the peculiarities of the current situation, in particular – music broadcast, which is filled with musical and entertainment works, accessibility of musical information for schoolchildren thanks to the spread of the Internet, availability of various information and cognitive opportunities, distribution of gadgets and their independence in determining their own musical preferences.

Key words: *future musical art teachers, skills of arranging song melodies.*